

۲۰۲۳/۰۶/۲۶

دکتور عبدالله کاظم، جغرافیه / گذر

معرفی گذر «خرابات»

خرابات در لغت به معنی میکرده و میخانه است، در عربی خرابه و ویرانه و در دری و فارسی عشرتکده و محل نردبازی با رندان را گویند، اما خرابات به زعم عرفا و متصوفان مقامی است که در آن عادات نفسانی جای خود را به اخلاق ملکوتی میدهد، جائیکه عارفان از قید عادات و حالات نفسانی رهائی یافته و از باده وحدت سرمست میشوند و نیز خراباتی به شخصی اطلاق میگردد که ید طولاً در سخاوت دارد. اما در اینجا سخن از محله «خرابات» کابل است که در قدیم کوچه «خواجه خوردک» نامیده می شد و محل اقامت شخص صاحب حال بود که در آن از قدیم خانقاهی داشت.

در عصر تیمورشاهی بار اول یک دسته از خوانندگان و نوازندگان هندی به کابل آورده شدند تا برای درباریان به ساز و سرود بپردازند. نخست به آنها در ارگ بالاحصار که جایگاه شاه بود، جا دادند و بعد آنها را در کوچه خواجه خوردک که بیرون ارگ و در همواری بین شهدای صالحین و شهر قدیم عبورگاه بود، مقیم ساختند.

از آنوقت تا عهد امیر شیر علی خان هنر موسیقی رونقی نداشت؛ وقتی امیر به هند سفر کرد، از آنجا بر علاوه یک تعداد افسران هندی برای تنظیم امور نظامی، چند تن از سرایندگان و نوازندگان را نیز با خود آورد. در آنوقت مردم موسیقی و نوازندگی را چندان به نظر قدر نمی دیدند و تنها در طریقه «چشتیه» نعت خوانی را با موسیقی خوش داشتند. اما در دربار موسیقی مورد توجه بود و در روزها و شب ها معین درباریان بخصوص جوانان دربار این دسته نو وارد را به قصر میخواستند و از موسیقی و آواز آنها لذت می بردند. همین کوچه «خواجه خوردک» در زمان امیر موصوف به کوچه خرابات شهرت یافت و از آنوقت تا امروز مهد موسیقی و محل سکونت اهل این هنر قرار گرفت که استادان نامدار در این عرصه از همین محل سربلند کردند که نامهای شان درج تاریخ هنر موسیقی کشور میباشد.

میا سمندر خان یک از جمله همین کسانی بود که در عصر امیر شیر علی خان به کابل آمد. بعد او پسرش استاد قربانعلی و نواسه او استاد نتو شاگردان زیاد در این رشته تربیت کردند، از جمله استاد قاسم افغان یکی از شاگردان استاد قربانعلی بود که بعد نزد استاد پیارا خان شاگردی نمود. در آن عصر همچنان یکی از زنان سراینده بنام «مینا» نیز از هند به کابل آمد و از این طریق موسیقی هند به کشور راه یافت.

در زمان امیر عبدالرحمن خان موسیقی بیشتر عام شد و مخصوصاً بعد از فتح نورستان که در موسیقی و آواز خوانی سبک خاص داشتند و بطور دسته جمعی آواز میخواندند و آوردن عده ای از آنها به کابل مرحله دیگر این هنر محسوب میشود، طوریکه معلوم است در جمله نورستانی ها خانمی بنام «صوبی» با آواز دلکش خود توجه استاد سمندر خان را جلب کرد و به صف شاگردانش نشست و او دختری داشت به اسم «دیتو» که زن پارسا و عابده بود، و بعد به نکاح استاد قاسم درآمد و از او فرزندی بدنیامد که همه مثل پدر صاحب کمال و هنر بودند.

از بزرگان خرابات میتوان از استاد ستار جو پدر استاد قاسم، عطاحسین و جیلانی سارنگی مامای استاد غلام حسین که از کشمیر به کابل آمده بودند، نیز نام برد. در عصر امانی برای اولین بار ماشین سینما به کابل آورده شد و فلم های "سامت" یعنی بدون صدا را نمایش میدادند که استاد غلام حسین با پیانو یا آرمونیه و استاد ناظر حسین با دلربا و استاد چاچه محمود با طبله در پشت پرده موزیک می نواختند و فلم را از حالت بیصدائی آن به نحوی بیرون میکردند. در عصر امانی هنر موسیقی جایگاه بلند در دربار یافت و استاد قاسم افغان با دسته نوازندگان خود نزد شاه امان الله بسیار حرمت پیدا کرد و موسیقی نیز جزء پروگرام درسی مکاتب و استادان فوق الذکر به تدریس آن می پرداختند که بعد از اغتشاش ملای لنگ حکومت مجبور شد تا موسیقی را از پروگرام درسی بیرون کند.

استاد محمد حسین سرآهنگ پسر استاد غلام حسین یک از نخبگان عالی مقام موسیقی کلاسیک افغانستان است که در کشور هندوستان از شهرت بسزا برخوردار بوده و مورد احترام استادان بزرگ هند میباشد. از استادان دیگر میتوان از استاد نتو، استاد رحیم بخش، استاد یعقوب قاسمی، استاد شیدا، استاد موسی قاسمی، استاد هماهنگ و دیگران نام برد و از نوازندگان استاد محمد عمر، استاد هاشم، استاد غلام نبی، استاد ماشین، استاد سلیم قندهاری و عده دیگر یاد کرد. البته در ساحه هنر موسیقی شخصیت های دیگر نیز تبارز کردند که از حلقه "خرابات" نبودند، ولی خدمات زیاد در هنر موسیقی کشور انجام دادند و ذکر نام ایشان در این بحث نمی گنجد. (برای مزید معلومات دیده شود: مقاله صابر شیرزوی "کوچه خرابات"، در کتاب "سفینه موسیقی"، تألیف: عبداللطیف پاکدل، چاپ تورنتو - کانادا، 1375، صفحه 76؛ همچنان کتاب "سرگذشت موسیقی معاصر افغانستان"، تألیف عبدالوهاب مددی، چاپ تهران، 1375؛ و درباره سوابق تاریخی خرابات مقاله مبسوط داکتر اسدالله شعور: "خرابات کابل و نقش آن در تداوم طریقت های عرفانی"، منتشره هفته نامه امید، شماره 762، مورخ 7 قوس 1385ش)